

**ВИВЧЕННЯ ТЕОРІЇ
ЛІТЕРАТУРИ НА
УРОКАХ
ЗАРУБІЖНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ**

ПЛАН

1. Місце та роль теорії літератури в літературній освіті учнів.
2. Вивчення теоретичних понять у шкільному курсі.
3. Прийоми вивчення теорії літератури.

МІСЦЕ ТА РОЛЬ
ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ
В ЛІТЕРАТУРНІЙ
ОСВІТІ УЧНІВ

Частина перша

РОЗДІЛ ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ У СКЛАДІ ШКІЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРНОГО КУРСУ ОДИН З САМИХ ДАВНІХ. ЦЕ БУЛА ВИКЛЮЧНО ШКІЛЬНА НАУКА, ЯКА МАЛА НАЗВУ “РИТОРИКА”

- Своєрідність світової літератури як навчального предмету зумовлено тим, що об’єктом його вивчення є твори мистецтва, у той час як наука про літературу відіграє підлеглу роль, яка надзвичайно важлива: завдяки теоретичним знанням школярі навчаються повноцінному сприйняттю художніх творів. “Если ты хочешь наслаждаться искусством, то ты должен быть художественно образованным” (К. Маркс).

КУРС ЛІТЕРАТУРИ МІСТИТЬ ПОНЯТТЯ У ДВОХ ГОЛОВНИХ ФОРМАХ:

1. Входять до пояснень до кожної теми, зустрічаються у викладенні вчителя, у статтях підручників, але не відокремлюються для спеціального вивчення (Наприклад: Провідна ідея твору; Образ автора у повісті, засоби вираження його позиції)

1. Програма виділяє їх в окрему рубрику “ТЛ” (Наприклад: *Види й функції пейзажу у творі. Початкові поняття про художній час, художній простір*)

ВИВЧЕННЯ
ТЕОРЕТИЧНИХ
ПОНЯТЬ У
ШКІЛЬНОМУ КУРСІ
Частина друга

- ❖ До 11 класу учні повинні засвоїти більш ніж 130 понять різного обсягу і складності, які введені у шкільний курс у відповідності до принципу доступності.
- ❖ Але вивчаються вони не в тій послідовності, в якій вони знаходяться у самій науці. (Див. наступні 2 слайди)
- ❖ Складність полягає в том, щоб не порушуючи логіки та структури шкільного курсу літ., зберігаючи єдність теоретичного матеріалу з художнім та історико-літературним, винайти засіб відтворювати втрачені зв'язки між окремим теоретичними поняттями і порядок розміщення їх у пам'яті учнів. Це допомагає зробити системно-структурний спосіб, що передбачає 3 ступені засвоєння, зв'язування та систематизації теоретичних понять. (Див. далі)

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

Художня література як форма суспільної свідомості	Художній твір	Літературні роди та види	Літературний процес
<ul style="list-style-type: none"> ▪ специфіка літератури (образне відтворення дійсності); ▪ об'єкт літератури (людина, її середовище); ▪ зв'язок з життям 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ тема та ідея; ▪ зміст та форма; ▪ правда та вигадка; ▪ композиція (конфлікт, сюжет, позасюжетні компоненти засоби художньої оповіді); ▪ художні засоби мови (фонетичні, лексичні, синтаксичні); ▪ віршування (силабо-тонічне, тонічне, силабічне) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ епос; ▪ лірика; ▪ драма 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ художній метод; ▪ літературний напрям; ▪ індивідуальний стиль письменника; ▪ зв'язок з фольклором; ▪ зв'язок з нац. літературами; ▪ зв'язок з іншими видами мистецтва

7 КЛАС

(ТЛ) Поглиблення понять про оригінал і переклад. Переспів.

(ТЛ) Билина, балада, гіпербола, символ.

(ТЛ) Види й функції пейзажу у творі.

Початкові поняття про художній час, художній простір.

(ТЛ) Притча.

(ТЛ) Поглиблення понять про вірш, повість, образ автора. Феєрія (повість-феєрія).

(ТЛ) Оповідач і розповідач. Початкове поняття про точку зору.

(ТЛ) Поглиблення понять про оповідача, розповідача роман, повість, фентезі.

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ СПОСІБ

1 етап

Систематизація понять розпочинається в процесі їх вивчення - шляхом встановлення внутрішніх зв'язків з іншими однорідними, вивченими раніше. Це дає можливість об'єднати ці поняття у групи. Н.: розкриваючи особливості кожного з тропів, які вивчаються у зв'язку з аналізом художніх творів у різних класах, обов'язково вказуємо на їх загальне використання в переносному значенні з метою виділення якої-небудь важливої риси або сторони зображуваного письменником предмета. Цей етап називається систематизацією в процесі вивчення понять. Він є окремим моментом розкриття їх сутності.

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ СПОСІБ

2 ЕТАП

У зв'язку з тим, що у кожному класі паралельно вивчаються поняття, які входять до різних груп, на другому етапі виникає необхідність встановлювати зв'язки між цими групами, об'єднуючи їх у великі блоки - підрозділи. Таку роботу можна назвати частковою систематизацією. На неї відводиться частина уроку.
Наприклад:

ЛІТЕРАТУРНІ РОДИ ТА ВИДИ

Епос	Лірика	Драма
Літературна казка	громадянська	драма
байка	інтимна	трагедія
оповідання	пейзажна	комедія
повість	філософська	
роман		
балада		
поема		

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ СПОСІБ З ЕТАП

Об'єднання підрозділів у розділи, а останніх у систему, що має структуру науки, проходить на третьому етапі, який можна назвати етапом формування первинної системи теоретичних знань.

Див. таблицю “Теорія літератури”

ПРИЙОМИ ВИВЧЕННЯ ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ

Частина третя

ОСНОВНІ ЕТАПИ ЗАСВОЄННЯ ТЕОРЕТИКО-ЛІТЕРАТУРНОГО ПОНЯТТЯ:

- ▶ накопичення відповідних спостережень над конкретним літературним явищем в процесі вивчення літературного твору;
- ▶ пояснення поняття;
- ▶ збагачення поняття новими ознаками та формування в учнів вмій практичного застосування знань.

для свідомого засвоєння понять, для системного вивчення їх в умовах спонтанного викладання та формування системи знань великого значення набуває наочність:

- ◎ словесна (художній твір, теоретико-літературні вправи);
- ◎ зразки суміжних мистецтв;
- ◎ схеми (текстуальні та графічні таблиці).

Існують 2 великі групи теоретико-літературних вправ:

- а) підібрати епітети до слів (дуб - зелений, богатир; яскравий - невимовно);
- б) відредагувати речення, щоб вони стали короткими: Щоб знати багато корисного, треба читати книжки (Щоб багато знати, треба книги читати);
- в) замінити епітет порівнянням і навпаки;
- г) визначити, в яких реченнях порівняння точні, в яких - ні (Комиш дивився в замерзлу воду як у дзеркало - точно; В небі тане хмаринка як шматок вати - не точно)

формування вмінь користуватися зображувальними засобами мови

- а) визначте, який з 3-х невеликих творів є казкою, яке оповіданням або байкою;
- б) перетворіть казку в оповідання або в байки (і навпаки);
- в) інсценуйте уривок прозаїчного тексту або окрему сцену п'єси передайте у формі оповідання;
- г) визначте, який жанр буде краще відповідати втіленню у худ. творі того чи іншого випадку із життя, явища природи, радісних або інших переживань.

практичне використання знань про особливості різних жанрів

ТЕКСТУАЛЬНІ ТА ГРАФІЧНІ ТАБЛИЦІ

- Графічні таблиці визначають місце кожного поняття серед однорідних і допомагають об'єднати ці поняття у групи, підрозділи, розділи (див. вище таблиці “Літературні роди і види”, “Теорія літератури”).
- Текстуальні або класифікаційні таблиці коротко, чітко викладають основні ознаки кожного з понять, що вивчаються або розкривають його художні функції. При цьому найбільш важливі, що визначають ознаки подаються в початкових тезах, другорядні або загальні з іншими категоріями в наступних (див. наступний слайд).

ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОВІДАННЯ:

- *зображення переважно однієї події з життя головного героя;*
- *обмеженість часу дії;*
- *невелика кількість дійових осіб;*
- *оповідь;*
- *прозаїчна форма;*
- *невеликий обсяг.*